

motivumok közben teljesül be. S így ha zsidónak deklaráltan is, de magányos marad: mert a megismerésből nem születik nála a megváltoztatás akarása, a magány menekülés lesz, a menekülés halál. Nem harcol ellene, keserűen, de megnyugszik, s megnyugvását etikai piedesztálra emeli azáltal, hogy kihangsúlyozza: mint ahogy „sohasem magamért ordítottam“ (*Most elmegyek*, kézirat), ugyanugy halála is az életet szolgálja:

*Ó békés sir az, mely fölött paraszt szánt
s oly élet magvát kelti ki a nap,
mit már rosszízú, éhes szájaknak szánt, —
titkon táplálni jó e magvakat.
Tedd így, véletlen, játékos atomja
a Szükség szigorú gépezetének,
eke akadjon boldog csontjaimba
s kalász meredjen közülük az égne... (A sirom, kézirat).*

Ez a végeredményben passzív magatartás okozza aztán, hogy az eredeti program nem valósul meg: költészete visszhang, nem pedig történelmi formáló erő. „Nagy“ versei akkor születtek, amikor a kor tempója összekapcsolta a történelmet hordozó osztály sorsával. S ha nem lesz belőle nagy költő, részben a kor lesz felelős érte.

AZ ÚJ KINAI KULTÚRA

Irta: CSANG-HUNG

Mióta születőben az új kínai kultúra, mindig akadnak Kinában szimplicisták, akik gyökerestől ki akarnák irtani a régi kínai műveltséget és fenntartás nélkül utánozni az európaiat, amit az új kultúra egyetlen előfeltételének hisznek. S akár szembehelyezkednek a kínai könyvek olvasásával, akár ellenkezőleg az élet törvényeit születte papírhalmok felturásával remélik felfedni, állásfoglalásuk a régi kínai műveltséggel szemben ugyanaz: megvevük és visszautasítják. Ha mégis a régi kínai kultúra nem alkalmas arra, hogy magát továbbra is fenntartsa, ez a vélemény nem javukra szól. Sőt ez épp az ősi kínai kultúra megértésére való alkalmatlanságukat bizonyítja. Semmi meglepő sincs azután abban, ha ugyanezek egyaránt képtelenek megérteni az európai kulturát is. Az emberek egy más kategóriája fenntartás nélkül csodálja a régi kínai műveltséget, elkeseredetten támadja az európai kulturát s úgy véli, hogy a jelenlegi Kinának nincs más kiútja, mint a visszatérés ősi hagyományaihoz. Ennek ellenére szó sem lehet ma Kinában a régi kínai kultúra újjászületéséről. S nemcsak azért, mert ennek az újjászületésnek hivei a teremtő rátermettség híjjával szűkölködnek, hanem mert tervük tiszta és egyszerű lehetetlenség. A múlt felélesztése csak azon a napon lenne lehetséges, ha megtalálnánk a halottak feltámasztásának módját s felemelhetnénk a folyók medrét.

Mindezeknek a vitáknak ellenére, az új kínai kultúra ma növekvése teljében. Nem abban az irányban fejlődik, melyet számára a régi kínai kultúra csodálói kijelöltek, akik legszívesebben látnák, ha elhagyná a kínai talajt és szertefoszlana a semmibe. Erőteljes növény, mely kínai földön sarjad és borul virágba. Milyen legyen tehát az új kínai kultúra? A kér-

dést szabad feltenni és tárgyalni is, mert ártatlan vizsgálódásról van szó, semmi egyébről. A kultúra, mely születőben van Kinában, az új kultúra, az amire Kinának szüksége van. Hogyan születhetik új kultúra? Olyan kérdés, melyre senki sem tudna válaszolni. Kína új kultúrája termékeny keveréke a régi kínai s az európai kultúrának. Termékeny és teremtő. De ez a kultúra nem szoritkozik Kinára. A technikai kérdés összefüggésben van ezzel a keveredési folyamattal, mely, mint mondtuk, új értékek teremtő folyamata.

Van-e Kinának jelenleg új kultúrája? Ha igen, milyen? Csak ezek a kérdések gyakorlati jelentőségűek. Feleletünk az első kérdésre: igen! Meg kell kísérelnünk, hogy a másodikra is válaszoljunk.

Vegyük mindenekelőtt a költészetet. Azt mondják, hogy a kínai líra Tagore hatása alatt fejlődött ki. Vajjon igazolt-e ez a feltételezés?

Mindenekelőtt tudnunk kell, hogy a régi kínai lírai költészetben találunk-e rövid verseket s ha igen, olvasták-e ezeket a modern költők, végül olvasván el tudták-e kerülni, hogy hatással legyenek rájuk. Márpedig a kínai költészet zsufolt apró versikékkel s különösképpen hiányzanak belőle a hosszú epikus költemények. A kínai költészet legszebb darabjai ép' a kicsi négysoros versek s rövid rapszodikus dalocskák. Az új kínai költészet rövid versei tartalmukban tiszta kínai vonásokat őriznek és sohasem születhettek volna meg egyedül Tagore hatására.

S nem Goethenek, Byronnak és Baudelairenek Kinába való eljutása eredményezte, hogy az új kínai irodalomban olyan jelentős fejlődésnek indult a verskultúra s különösen elterjedtek a prózai költemények, mert a régi kínai kultúra Shikitől és Chuang-tzétől kezdve a költészet gazdag kincstárával rendelkezik, sőt a Sung és Yuan korszakok íróinak elszört jegyzeteiben és írásaiban igen sok prózai költeményt is találhatunk. Viszont ha a Kinába került európai drámák száma igen jelentős is, az új kínai színpad végtelenül erőtlén. Ez arra a jelentéktelen szerepre utal, amit a dráma a régi kultúrában elfoglalt. Az új festészetnek van bizonyára a legnagyobb multja, minthogy a régi kínai festészet a világ csodálatának tárgya. S ha az új festészet csak igen kevés remekművet hívott életre, annak oka, hogy a régi festészetben hiányzik az emberi formák visszaadására való fogékonyság, míg a tájfestészet, melyben kiválót alkotott, nem felel meg a mai ízlésnek és követelményeknek.

Fenntartják általában, hogy az új kínai novella az új orosz novella hatása alatt keletkezett. De az új kínai novellairodalomban csak igen kevés művészi alkotást találunk s könnyen felfedezhetjük bennük a régi mestereket, kiknek tollával ékeskednek. A régi kínai irodalomban nagyon sok elbeszélést találunk, de nagyon kevés remekművet. Az új orosz novella hatása az új kínai novellairodalomra így inkább káros, de igazolt, mint kezdeti jelenség. Miért oly kevésbé fejlett az új kínai zene, tánc, szobrászat és építészet? Ez az, ami véleményünk szerint nem szorul bővebb magyarázatra. Mindazonáltal van modern tánc, regény, szobrászat, építészet és zene Kinában s várható, hogy előbb-utóbb szárnyra kapjanak, megőrizve különös kínai jellegzetességeiket.

Ami különösen jellemzi a modern kínai költészetet és általában a modern Kína minden művészetét, az a gyakorlati és pragmatikus jelleg. Az új idők követelményeivel való viszonyában egyszerre nemzeti-forradalmi és nemzetközi.

Gyakran hozzák fel a régi kínai kultúra bölcséleti jellegét. Kétségtelen, hogy az európai filozófusok művei már korán eljutottak Kinába, ahol nagy hatást tettek. De Kinának magának egyetlen új bölcselője sincs. Kinát, mint hajdan Tsao-tsao fegyverei, úgy öntötték el a dialektikus materializmusról írt könyvek s ez főleg azért történt, mert a kínai filozófia voltaképpen sohasem volt tiszta bölcsélet, hanem tett-filozófia. Ennek tulajdonítható a dialektikus materializmusnak, mely ugyancsak a cselekvés doktrínája — befogadása és elfogadása. Helyes mindennek ellenére megállapítani, hogy Kinának sem történelmi gyakorlata, sem elégséges történeti anyaga nem volt ahhoz, hogy jól megértse a dialektikus materializmus lényegét. Vajjon az új kínai kulturmozgalom teremt-e új filozófiát? Bizonyára nem. S ez nem a kulturák keverésének, vagy magáévá tételének kérdése, de annak a ténynek következménye, hogy, amint ez világszerte történt, lassanként Kína is kivetette hajójából a filozófiát.

Hogy a kínai régészet, különösen „a kínai ókori felfedezését” célzó munkálatok (a kínai történelem tudományos tanulmányozása és adatolása, amit modern műveltségű tudósok végeznek) igen előhaladottak, abban semmi különös nincs. A történelmi munkák, különösen a parasztháborúkra vonatkozók egy idő óta sok olvasóra találnak. A gazdasági kérdésekkel is igen sok munka foglalkozik, de nagyobb tudományos érték nélkül. A társadalomtudományi munkákat főleg a régi Kína társadalomtörténeti feltárásának szentelik.

A természettudományok kifejlődése csak igen lassan halad elő Kinában. Ennek ellenére egyes modern tudományok, a behaviorista lélektan például, gyors fejlődést mutatnak. A kínai behavioristák egyes könyvei — természetesen lélektani vonatkozásban — sok európai olvasót is érdekelnének. A cselekvés tudományos vizsgálata már rég folyik Kinában s az adatok egyre újabbakkal gazdagodnak. Állíthatjuk, hogy Kinában adottak a kívánt lehetőségek egy gyakorlati, pragmatikus és dinamikus tudományoság kivirágoztatására. S ezek a lehetőségek nemcsak történelmi természetűek, de a jelen szükségességéből is következnek, akár életről, akár tudományról legyen is szó.

Kisérreljük meg kissé közelebről érinteni a kínai élet és kínai művészet ez alapvető és jellegzetes elveit: szoros viszonyukat az étellel, a tettel, az emberek cselekvési megnyilatkozásaival.

Ez a lényegében teljesen kínai elv nemcsak a művészetben, de a kínai mitoszokban és legendákban is megtalálható. A kínai mitológia nem ismer emberformájú isteneket, de vannak istenített emberei, akiket isteni méltóságra emel s akik első helyet foglalnak el az istenek között. Shen-nung isten, de mint ember, mint „isteni paraszt” teremti meg a mezőgazdasági eszközöket. Eredetileg tiz nap volt az égen s hogy most csak egy van, annak oka, hogy egy jó célzó megszabadította az embereket a többi kilenctől. Ez nem jelenti azt, hogy isteni jelleget tulajdonítanak az embereknek. Nem, az istenek az egyedül aktív emberek, akik nem tűnnek el. Ugyanugy, mint a történelemben, a mitológia hősei különösen ható és tetterős emberek. Ezért van tele Kína története mitoszokkal, legendákkal és népi énekekkel.

A mesebeli állatok, az egyszarvu, a fönix, a sárkány a választott bölcsek (sheng) szimbólumai voltak. Valahányszor feltűnt egy bölcsek, csakhamar ezeknek az állatoknak is meg kellett jelenniük. A bölcsek nem tudósok voltak, hanem király, herceg, történelmi tettek embere. Egyetlen kivétel Kung-tze,

aki egyszemélyben tudós és bölcs. De ép' azért, mert bölcs volt, nevezik „tisza királynak“. Az egyszarvu és a fénix különösen az erényt szimbolizálták. Kung-tzéval az egyszarvú és fénix el is tűnnek. A sárkány a változás, az élő mozgás szimbólumává lesz.

A legtöbb isten, melyeket a kínai nép imád, a multban tevékeny szerepet játszó történelmi személyek. A kő használata a kínai szobrászatban és építészetben nagyon kevésbé fejlődött ki és sem szobrokat, sem emlékműveket nem találunk, melyek történelmi személyek emlékét örökítenék meg. A mitoszok, mesék és legendák voltak azok, amelyek ezt a hivatást betöltötték, de csak nehezen találunk ebben a népi Pantheonban királyokat vagy császárokat.

A népi énekek és közmondások a kínai történelemben a népakarat igen gyakran valóban prófétai megnyilvánulásai. Ezekben a közmondásokban és énekekben a nép szabad folyást engedett humorának, bírálta a kormányzatot s tudtára adta urainak elégedetlenségét. Mikor a történelmi munkák kijelölték ezeknek a népi énekeknek az őket megillető helyét, elkülönülés állott be egyrészt a történelem, másrészt a mitoszok, mesék és legendák között. Később ravasz politikusok ügyesen felhasználták ezeket az ugynevezett mitoszokat saját céljaikra. Egyike az utolsó demagógoknak, akik ilyen módon hasznosították a legendáknak a néplélekre való befolyását, Hung-Siu-tsuán, a taipingi lázadás vezére volt. A néplélekben ezek a mitoszok és legendák lassan babonás jelleget kaptak. A boxer lázadás s a „vörös lándzsa“ népi mozgalma is ennek bélyegét viselik.

A történettől való elválasztódásuk után a mitosz és a legenda önállóan fejlődtek tovább. De ezeknek a most már független formáknak tartalma történelmi és csaknem mindig pragmatikus maradt. A legelterjedtebb kínai regény, a *Három birodalom* (Sanekuo yen-yi) a Yuan korszakig tartó három történelmi birodalom legendáinak gyűjteménye. A legismertebb mitológiai regény, az *Istenek beiktatása* (Feng-shen yen-yi) a Csu-korszak eseményeit tartalmazza. Egyébként az összes itt szereplő istenek emberek s még beiktatásukat is emberkezek végzik. A legtöbb kínai népi dráma, operaszöveg és regény tárgyát a mitoszok és legendákból meríti.

Különösen érdekesek azok a népi legendák, melyekben kísértetekről vagy démonokról van szó. A leggyakrabban állatok ezek, melyek valamilyen dicséretes tett következtében változnak át kísértetekké. Jótéteményeik következtében ezek a kísértetek bizonyos esetekben istenekké változhatnak. Amint egyszer a kísértetek démonokká lesznek, emberi, sőt emberfeletti tetteket hajthatnak végre, ugyanakkor azonban együttműködhetnek az emberekkel. Ha tetteik nem jók, a démonok visszaváltozhatnak állatokká. Az igen elterjedt regény, Si-yu-ki (Utazás nyugaton), az emberek és kísértetek együttműködéséről beszél. A Pai-she (A fehér kigyó) című népi dráma, olyan emberi tragédia, melyben kísértet játsza a főszerepet.

A kínai mitoszokban és legendákban, ha istenekről, tehát istenné vált emberekről, démonokról vagy lelkekről van is szó, mégis minden az ember körül mozog, aki a tulajdonképpeni hős. A Feng-shen yen-yi regényben pl. az istenek egyaránt állnak a felkelő Wen-Wang s a gonosz császár, Csu-Wang pártján. Vagy: egy derék fiatalember hirtelen elveszti a szeretett lányt, a rókák lelke azonnal átváltoztatja őt is, hogy a szerelmesek egymáséi lehessenek. Minden léleknek meg kell hajolni a jót tevő, a dicséretes cselekedeteket végrehajtó ember előtt. Ime egy példa az egyik népi legen-

dából. Sötét éjszaka valaki egy előtte szaladó lelket pillant meg. Követi s olyan helyre érkeznek, ahol a szellem nem tud tovább menni, miért is leguggol. A szellemnek rendkívül nagy a feje. Az ember megkopogtatja fejét és azt mondja neki: Szép nagy a fejed. Mire a szellem így válaszol: Nem az én fejem, hanem a te szerencséd nagy. A népi legenda szerint ugyanis, a szellem fejének nagysága annak az embernek szerencsésével arányos, aki találkozik vele.

Kínának nincs a Mahabharatához hasonló monumentális epikai költészet, sem a görög vagy római mitológiához mérhető mitológiája. Kínának nincs vallása. A primitív mitoszok és legendák összekeverednek a történelemmel. Miután pedig elváltak a történelemtől, önállóan élnek tovább a népben, megtartva történeti tartalmukat. Kína mögött igen hosszú történet áll s ha hiányzik Kínában az általános nevelés, a tudományos ismeret, ezzel szemben nem ismeri egy uralkodó vallás előítéleteit. Ennek helyét ott minden időkből mitoszok, legendák és mesék foglalták el, melyek mindegyike a maga módján fejezte ki a kínai jellem legfontosabb vonását: a pragmatizmust.

„AZ IGAZI EGYENSÜLY gondolatát köröskörül a nap eseményei nyilvánvaló, hogy kizárják. Egy végső tökéletességgel és célszerűséggel kiállított termelési gépezett naponta olyan termékeket hoz elő és olyan hatásokat ér el, melyekre nincsen szüksége senkinek, amelyektől mindenki fél s amelyeket sokan megvetnek, mert szemükben méltatlanok, értelmetlenek és használhatatlanok. A gyapotot elássák, mert a piac úgy kívánja; s a hadianyagoknak mohó vevői akadnak, bár senki sem óhajtja alkalmazásukat. A tökéletes termelési gépezet és annak hasznos felhasználási lehetősége közötti aránytalanság túltermelés, nyomor és munkanélküliség mellett, mindezek nem engednek helyet az egyensúly fogalmának. Éppen így meg van az intellektuális túltermelés, a nyomtatott és a légürön át hajsolt szavaknak állandó „tulsok“-ja és a gondolatnak merően reménytelen divergenciája. A művészeti termelés körül bezárult a circulus vitiosus s ezen belül függ a művész a sajátjától s ezáltal a divattól, mindkettő pedig a kereskedelmi érdekektől. Az államelmélettől a családig a bomlásnak olyan folyamata mutatkozik, mint idáig soha. Egyensúly? Nem, az biztosan nincs!” (J. Huizinga: A holnap árnyékában).

„ÖRÜLET ÉS TÉVFOGALMAK burjánognak mindenütt. Ugy látszik, hogy az emberek soha még szónak vagy jelszónak nem voltak annyira rabszolgái, mint ma. S e szavakkal egymást ölik. Gyilkos szavak a szó legszorosabb értelmében. A világ telítve van gyűlölettel és félreértéssel. Nincs mérték, mellyel megmérhetnénk, hogy az örültek százalékszámá mily nagy s hogy vajjon nagyobb-e mint hajdan. Az örület azonban a kár okozásában hatalmasabb lett, magasabb trónuson ül, mint valaha. A kótyagos fejű félműveltekből kezdenek hiányozni a tradíció, forma és kultúra tiszteletének alázatos gátlásai. A legnagyobb baj azonban mégis a mindenhol tapasztalható indifferencia á la vérité, mely a politikai család nyilvános dicséretében éri el csúcspontját.” (J. Huizinga: A holnap árnyékában.)